

БОРОТЬБА З ТЕРОРИЗМОМ: ОСОБЛИВОСТІ, МЕТОДИ, ШЛЯХИ

Ігор Дорош

Ст. Львівського університету бізнесу та права
Науковий керівник – Кучер В.О.

У статті розглянуто проблему адекватного реагування міжнародного співтовариства тероризму та екстремізму, що проявилися останнім часом у різних регіонах світу.

Ключові слова: *тероризм, антитерористичної коаліції, міжнародний тероризм.*

У наш час явище тероризму досить поширене. Якщо донедавна звертання до терору як засобу вирішення політичних або релігійних проблем було винятковим, надзвичайним явищем, то в наші дні практично щоденні повідомлення про терористичні акти сприймаються як щось неминуче. Терор став органічною складовою сучасного життя і набув глобального характеру.

Тероризм (від латинського terror – страх, залякування) – це форма політичного екстремізму, застосування найжорсткіших методів насилля, включаючи фізичне знищення людей для досягнення певних цілей.

Тероризм здійснюється окремими особами, групами, що виражають інтереси певних політичних рухів або представляють країну. Де тероризм піднесений до рангу державної політики. Тероризм – антигуманний спосіб вирішення політичних проблем в умовах протистояння, зіткнення інтересів різних сил, проявів нерівноправності у міждержавних, міжрелігійних відносинах. Він може застосовуватись і як засіб задоволення амбіцій окремими політичними діячами, а також як знаряддя своїх цілей мафіозними структурами, кримінальним світом.

Визначити тероризм можна як політику залякування, пригнічення супротивника силовими засобами. Існує три основних види тероризму: політичний, релігійний та кримінальний. Необхідно дати невеликий юридичний коментар щодо класифікації терористичних актів. До них належить:

- напад на державні або промислові об'єкти, які призводять до матеріальних збитків, а також є ефективним засобом залякування та демонстрації сили;

- захоплення державних установ або посольств (супроводжується захопленням заручників, що викликає серйозний громадський резонанс);
- захоплення літаків або інших транспортних засобів (політична мотивація – звільнення з тюрми товаришів по партії; кримінальна мотивація – вимога викупу);
- насильницькі дії проти особистості жертви (для залякування або в пропагандистських цілях);
- викрадення (з метою політичного шантажу для досягнення певних політичних поступок або звільнення в'язнів; форма самофінансування);
- політичні вбивства (це один із найбільш радикальних засобів ведення терористичної боротьби; вбивства, в розумінні терористів, повинні звільнити народ від тиранів);
- вибухи або масові вбивства (розраховані на психологічний ефект, страх та невпевненість людей).

Треба відзначити, що в Україні не виявлено терористичних організацій, орієнтованих на повалення державного ладу. Проблема тероризму в Україні знаходиться в іншій площині, можна відмітити “кримінальний тероризм” всередині країни та діяльність закордонних терористичних організацій на території України.

Важко провести чітку між кримінальним тероризмом і звичайним бандитизмом. Вважається, що терористичні акти здійснюються за відношенням до співробітників правоохоронних органів. І кількість подібних діянь у нас в країні за останні роки зростає.

Теракти в Стамбулі, Мадриді, остання серія терористичних актів у Росії (Москва, Беслан, вибухи літаків), безперервні теракти в Іраку, а також численні погрози терористів щодо нових нападів на різні держави, які розповсюджуються через засоби масової інформації, особливо важкі наслідки терактів, що проявляються, передусім, у загибелі величезної кількості ні в чому не винних людей, зухвалість і цинізм дій злочинців дають підстави стверджувати, що, незважаючи на заходи, які вживаються урядами країн антитерористичної коаліції, рівень терористичної активності залишається високим та має тенденцію до зростання.

З урахуванням того, що кардинальних змін у політичній ситуації в світі не відбулося (основними каталізаторами терористичної активності, як і раніше, залишаються неврегульованість арабо-ізраїльського конфлікту,

активна діяльність військ антитерористичної коаліції в Афганістані й Іраку, нестабільність ситуації на Північному Кавказі та ряд інших чинників), тенденція посилення терористичної активності викликає особливу небезпеку.

За висновками багатьох експертів, однією з головних причин цієї жакливої реальності є невідповідність рівня протидії з боку країн антитерористичної коаліції реальним масштабам терористичної загрози. Масовість і географічна поширеність терористичних проявів, їх вихід в абсолютній більшості випадків за межі однієї конкретної країни, а також наявність сталої та ретельно законспірованої мережі зв'язку між різними терористичними угрупованнями, які діють навіть в різних регіонах світу, дозволяють характеризувати сучасний тероризм як явище, що має міжнародний характер.

На підставі цього фахівцями робиться висновок, що для здійснення ефективної протидії міжнародному тероризму необхідне об'єднання та координація дій всіх країн в рамках міждержавної антитерористичної коаліції. При цьому в якості перших та найбільш дієвих кроків щодо практичної реалізації цього завдання розглядається по координована діяльність кількох держав, що входять до складу вже існуючих міжнародних чи регіональних політичних, економічних, військових союзів.

При цьому, поряд з політичними, економічними, гуманітарними та іншими заходами, які пропонується активізувати з метою підвищення ефективності антитерористичної діяльності, наголошується на необхідності більш широкого залучення можливостей спеціальних служб як ключового інструменту, основним завданням якого у контексті боротьби з тероризмом є в умовах сьогодення, своєчасне виявлення терористичних загроз, їх локалізація та припинення за допомогою специфічних методів та засобів, що мають на "озброєнні" спецслужби.

Враховуючи відносну новизну та актуальність проблеми залучення спецслужб для боротьби з тероризмом, а також певну складність в організації та здійсненні взаємодії спецслужб двох чи кількох, навіть "дружніх" між собою, країн через специфічність та делікатність форм і методів, що застосовуються ними в практичній діяльності, певного теоретичного та практичного значення набуває аналіз досвіду міждержавних структур з покоординованого використання національних спецслужб у зазначеній сфері.

Зростання терористичних актів, непередбачуваність наслідків цих актів викликають велику стурбованість світової громадськості, яка все

більше активізує свої зусилля в боротьбі з тероризмом. Починаючи з XXVII сесії, Генеральна Асамблея ООН щорічно обговорює питання про заходи щодо запобігання тероризму. У грудні 1972 року був створений Спеціальний Комітет з питань міжнародного тероризму, до якого увійшли представники 34 держав. На початку 1995 року Генеральна Асамблея ООН одностайно прийняла Декларацію про заходи щодо ліквідації міжнародного тероризму. За останні роки вироблено більше десяти конвенцій і протоколів з питань боротьби проти тероризму. Але складність, багатоманітність форм його проявів ускладнюють вирішення цієї проблеми.

У зв'язку з цим вважаємо за доцільне розглянути деякі аспекти діяльності Європейського Союзу як найбільш впливового міждержавного об'єднання в Європі щодо залучення спеціальних служб країн-членів до боротьби з тероризмом.

Слід зазначити, що співробітництво спецслужб деяких європейських держав, зокрема у сфері боротьби з міжнародним тероризмом, відбувається з початку 80-их років 20 століття. Основним змістом їх співпраці є обмін на двосторонньому рівні інформацією із зазначеної проблематики.

У 1975 році була створена так звана група TREVІ (тероризм, радикалізм, екстремізм і міжнародне насилля), яка об'єднала міністрів юстиції та внутрішніх справ країн ЄС з метою посилення боротьби з міжнародною організованою злочинністю, тероризмом, торгівлею наркотиками. Зараз ця група поступилася місцем співробітництву у галузі юстиції і внутрішніх справ (ЮВС) в ЄС так званому Комітету К4, що складається з високопоставлених функціонерів та готує рішення у сфері ЮВС і відповідає за їх реалізацію.

Бернський клуб був створений у 1965 році і об'єднує на сьогодні 18 країн. Він збирається на рівні глав спецслужб кожні 6 місяців і приймає рішення лише одногосно. До його складу входять керівники спецслужб країн-членів Євросоюзу.

Група Кіловат (Kilowatt Group) з часу свого заснування у 1977 році об'єднує 15 членів (9 держав-членів Європейського економічного співтовариства (нині – ЄС), а також Канаду, Норвегія, Швецію, Швейцарію, США та Ізраїль.

Спецкомітет НАТО об'єднує служби безпеки країн-членів Альянсу. До його компетенції входить контррозвідка та боротьба з тероризмом, особливо з метою забезпечення безпеки військових контингентів, розміщених за кордоном [1].

До існуючих структур співробітництва можна також віднести Конференцію міністрів внутрішніх справ країн Західного Середземномор'я, яка була утворена у 1982 році за ініціативою Франції, членами якої є Франція, Іспанія, Туніс, Алжир та Марокко. Мета – боротьба з ісламським фундаменталізмом та організованою злочинністю. У цьому ж ряду знаходиться Конференція Середньої Європи (Middle European Conference – MEC), що об'єднує керівників служб розвідки і безпеки країн Східної та Центральної Європи.

Семінари ILETS (International Law Enforcement Communication Seminars) мають на меті зібрання на неформальній основі представників спецслужб з питань легального перехоплення телекомунікації.

У 2000 році, під час головування в ЄС Фінляндії, з метою забезпечення координації діяльності поліцейських відомств країн-членів Євросоюзу та кандидатів на вступ було утворено Раду керівників поліцейських організацій – Police Chiefs Task Force (EPCTF).

Характер взаємодії країн-членів ЄС в рамках функціонування зазначених структур зводився переважно до обміну наявною інформацією на двосторонньому рівні та проведення різноманітних семінарів, зустрічей. Загальні рекомендації, які приймалися на них, здебільшого були загально-декларативного змісту й стосувалися, як правило, ситуаційних питань, що виникали в різних регіонах світу.

Процес співробітництва спецслужб країн-членів ЄС набув певного поштовху після подій 11 вересня 2001 року. Зокрема, керівними органами ЄС було ухвалено низку рішень стосовно здійснення посиленого співробітництва в рамках Євросоюзу в так званій розвідувальній* сфері. З цією метою за ініціативи Верховного представника Євросоюзу було засновано Центр оцінки ситуацій для обміну розвід-інформацією між основними спецслужбами країн-членів організації.

У грудні 2003 року на черговому саміті ЄС у Брюсселі було прийнято Європейську стратегію безпеки, де вперше тероризм було включено до переліку основних загроз для безпеки Союзу [2].

Проте, будь-яких конкретних кроків у напрямі утворення спеціальних органів ЄС, до компетенції яких входила б розробка загальної концепції використання спецслужб країн-членів Союзу у боротьбі з

* У цій статті під терміном “розвідка” слід розуміти загальний процес здобування інформації спеціальними службами.

тероризмом та координація їх діяльності, зроблено не було. Формат їх взаємодії залишався без суттєвих змін. Більш того, як відзначали європейські політологи, з точки зору правових інституцій, в рамках ЄС так й не було створено ефективного загального механізму боротьби з тероризмом.

Питання необхідності кардинального покращення взаємодії набуло особливої актуальності лише у березні 2004 року, після реалізації низки терористичних актів у Мадриді.

Уперше за весь час існування Євросоюзу на порядок денний були винесені не тільки завдання організації і здійснення більш глибокого співробітництва спецслужб Євросоюзу, але й створення у перспективі в рамках ЄС наднаціональних розвідувальних структур, а також – вироблення єдиної концепції діяльності спецслужб як елемента спільної європейської політики у галузі оборони і безпеки.

Зокрема, вже 19 березня 2004 року на вимогу ФРН в екстреному порядку було проведено Раду міністрів ЮВС, де обговорені основні можливі заходи з протидії тероризму. За висловленням міністра внутрішніх справ Франції Н.Саркозі, який брав участь у роботі Ради, «принцип створення оперативної структури по обміну інформацією» був зафіксований Радою ЮВС.

Незважаючи на досить скептичну оцінку можливостей суттєвого поглиблення співробітництва спецслужб європейських держав з боку окремих політиків та представників власне спеціальних служб, основним висновком фахівців було те, що в умовах розквіту терористичної активності сама тенденція до більш тісного співробітництва спецслужб та у перспективі вироблення єдиної розвідувальної політики ЄС є об'єктивною і плідною, причому це завдання є необхідним і реальним.

Поряд з цим, активного обговорення набула пропозиція Високого представника ЄС з питань єдиної зовнішньої політики безпеки Х.Салани, який запропонував учасникам саміту заснувати посаду Європейського координатора з антитерористичної діяльності, головним завданням якого буде розробка єдиної стратегії захисту населення країн Євросоюзу від терористичних загроз.

25–26 березня 2004 року Європейською радою за результатами саміту ЄС було прийнято ряд документів програмного характеру: Декларацію про боротьбу з тероризмом, Стратегічні цілі Європейського союзу у боротьбі проти тероризму (оновлений План дій) і т. ін. Серед основних заходів, що спрямовані на розвиток існуючого співробітництва у сфері

боротьби з тероризмом, Декларація передбачає активізацію співпраці між Європолем, Євроюстом, розвідувальними структурами країн-членів ЄС і Радою керівників поліцейських підрозділів країн ЄС. Пріоритетне значення буде надано подальшій розробці законодавства щодо недопущення фінансування тероризму та обміну інформацією з питань його фінансування [3].

Одним з головних практичних наслідків засідання Європейської ради стало утворення посади Координатора з питань боротьби з тероризмом, на яку було призначено Джіса де Врі (Gijs de Vries).

За оцінками експертів, введення окремої посади викликано, перш за все, недостатньою ефективністю дій ЄС на наднаціональному рівні у сфері боротьби з тероризмом. При цьому головним завданням Д.де Врі стане вирішення «майже нереальної» проблеми налагодження взаємодії щодо обміну інформацією між приблизно 34 «традиційно замкненими» національними спецслужбами країн-членів та централізованими агентствами ЄС, у першу чергу Європолем і Євроюстом. Аналізуючи нововведення, деякі аналітики вказують на відсутність методології для створення механізму обміну правовою та розвідувальною інформацією, а також скептично ставляться до можливості узгоджувати ці заходи із дотриманням конфіденційності (зокрема, у фінансовій сфері).

Австрія, Німеччина та країни Бенілюксу (Бельгія, Голландія, Люксембург) заявили про намір активізувати у 5-сторонньому форматі боротьбу з тероризмом і організованою злочинністю. З цією метою 28 травня на зустрічі міністрів ЮВС зазначених країн було прийнято рішення щодо створення єдиного банку даних на осіб, що підозрюються у причетності до діяльності терористичних організацій і організованих злочинних угруповань. Передбачається, що в банку даних зберігатиметься інформація щодо ДНК осіб та відбитки їх пальців.

Підсумовуючи викладене, необхідно зазначити, що вжиті на початку ХХІст. Європейським Союзом заходи щодо активізації боротьби з тероризмом у напрямі підвищення координації діяльності спецслужб країн-членів організації мають досить змістовний та продуманий характер.

Слід очікувати, що питання ефективності прийнятого ЄС курсу на підвищення координації діяльності спецслужб за рахунок створення посади Координатора та використання можливостей вже існуючих організаційних структур організації, тобто без утворення єдиної загальноєвропейської спецслужби, вирішуватиметься вже найближчим часом залежно від практичних результатів діяльності спецслужб країн-членів по боротьбі з тероризмом.

Для України важливим є той факт, що боротьба з тероризмом, у тому числі й методами спецслужб, останнім часом стає одним з вирішальних критеріїв для розвитку стосунків Європейського Союзу з «третіми» країнами.

Таким чином, враховуючи стратегічну політичну лінію України на інтеграцію до Європейського співтовариства, вивчення досвіду ЄС у зазначеній сфері представляється доцільним для українських правоохоронних органів, які беруть участь у боротьбі з тероризмом.

Література:

1. Stanley W. NATO in transition. The future of the Atlantic alliance / Timothy W. Stanley. – New York ets.: Praeger for the Council on foreign relations, 1965 – XII. – 417 p.
2. Европейская стратегия безопасности: Совет Европейского Союза. – Брюссель, 8 дек. 2003 г. //http: www.delrus.ces.eu.
3. Резолюция 1535 (2004): Прин. Советом Безопасности на его 4936-ом заседании 26 марта 2004 года //http.www.un.org/ussian/documen scresol/res2004/res 15356.htm.